

**INFOBLAD
2006/3**

**ANTWERPSE VERENIGING
BODEM ^{EN} GROTONDERZOEK**

Bestuur van de Antwerpse Vereniging voor Bodem- en Grotonderzoek

- Zetel:** Gerarduslei 35, 2180 Ekeren
- Voorzitter:** Eugène Warmenbol, Van Elewycckstraat 36, 1050 Brussel
02 640 81 48 - ewarmenb@ulb.ac.be
- Secretaris:** Marc Hendrickx, Kipdorp 37/21, 2000 Antwerpen
03 237 63 63 - marc.hendrickx@fulladsl.be
- Penningmeester:** Pieter Oomen, Hoornstraat 12, 2000 Antwerpen
03 234 20 72 - pieter.oomen@pandora.be
- Leden:** Stefaan Grieten, Gratiekapelstraat 24, 2000 Antwerpen
0497 452 802 - stefaan.grieten@skynet.be
Anne-Mie Havermans, Gerarduslei 35, 2180 Ekeren
03 665 02 19 - annemie.havermans@tele2allin.be
Petra Maclot, Korte Brilstraat 7, 2000 Antwerpen
03 234 20 99 - petra_maclot@hotmail.com
Wim Strecker, Lamoriniërestraat 201, 2018 Antwerpen
03 239 43 57 - wim@strecker.be

LIDGELD: € 20 per jaar – Rekeningnummer 320-0740973-60

Leden ontvangen per jaar tweemaal het BULLETIN en viermaal het INFOBLAD. Zij hebben toegang tot alle activiteiten, rondleidingen en voordrachten. Deze worden steeds aangekondigd in het Infoblad en via de website. Nog voorradige Bulletins zijn te koop bij de penningmeester.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toelating van de uitgever.

Lay-out: Wim Strecker, Antwerpen – info@strecker.be

Verantwoordelijke uitgever: Marc Hendrickx; Kipdorp 37/21, 2000 Antwerpen.

AGENDA

Maandag 6 november 2006, 20 uur – Voordracht

Het perceel achter het pand:

Enkele inleidende bijdragen tot percelenonderzoek.

door Marc Hendrickx

Locatie: Venusstraat 19, 2000 Antwerpen

Mensen beschikken slechts over een beperkt, perspectivistisch zicht op hun stad: ze zien normaal slechts de voorzijde van een pand, zonder de achtergevel; evenmin hebben ze zicht op het achterhuis. Nog minder beseffen ze wat zich in een bouwblok bevindt. Luchtfoto's bieden een ander beeld, maar ook daar is de eigendomsstructuur van een bouwblok niet aangeduid; eventueel bieden kadasterplannen uitkomst, maar ook daar is er geen verschil aangeduid tussen oudere en recente bebouwingen...

Toch is er een indicatie: het bestaan van doorgangen aan de grens van een perceel met relatief grote oppervlakte. Dergelijke gangen verbinden nogal eens twee straten of pleinen, en vormen zo 'proto-straten': door allerlei omstandigheden groeien ze nu eens wel, dan weer niet uit tot straat. Wie goed kijkt ontdekt ze af en toe in het straatbeeld, in de vorm van poortjes, maar ook afsluitmuurtjes, en in het feit dat een pand schijnbaar zonder reden twee ingangen bezit...

In de voordracht is het de bedoeling om een beperkt deel van de database die door AVBG-lid I. Derycke werd verzameld van akten uit de Antwerpse schepenregisters rond 1450, te vergelijken met 19de-eeuwse kadasterplannen, in combinatie met dia's van sporen van dergelijke 'proto-straten', voornamelijk dan in de buurt van de Oude Beurs en Wolstraat. Ook eigen onderzoek van de zuidelijke Reyndersstraat komt aan bod. Aldus kan de evolutie van een deel van het Antwerps stratenplan eens op 'Darwinistische wijze' worden bekeken: op sommige percelen werden straten getrokken, bij andere bleven de proto-straten slechts 'gangen'. Anomalieën, atavismen en fossielen maken dat soms duidelijk, alhoewel sommige vragen blijven, net zoals de finale vraag: is er een Plan, en kunnen we het wel kennen?

MARC HENDRICKX

Poortje in de Leeuwenstraat.

Vreemd vertrouwd

Sommige plaatsen in onze stad kennen we; we zijn er vertrouwd mee, ook al verschilt een plaats op de oude foto soms wel wat van het huidige uitzicht. Merkwaardig is dat sommige foto's echter tegelijkertijd vertrouwd én vreemd aanvoelen, omdat we de meeste elementen wel kennen, maar één element ons in verwarring brengt.

Bijgevoegde foto beantwoordt perfect aan deze 'vreemde vertrouwdheid'. We zeggen u vooraf dat het een hele bekende locatie is: op sommige momenten stappen er mogelijk wel honderden mensen voorbij... (!)

In het volgende infoblad verklappen we u de oplossing. De prijs voor wie het weet is een Aha-Erlebnis die u toch wel even doet nadenken...

MARC HENDRICK

Een bekende locatie in Antwerpen... - (Foto: Stadsarchief Antwerpen)

A.L.J. Van de Walle (1922-2006)

Op 28 juni 2006 overleed architect en kusthistoricus Adelbert Van de Walle. Hij was niet alleen de pionier van het systematische stads-archeologisch onderzoek in Vlaanderen, maar gelijktijdig ook de museale promotor van de wooncultuur en specifiek het Belgische moderne meubel, na de Tweede Wereldoorlog.

Als jonge twintiger en dertiger deed hij opgravingen in Ename (1941-1947), het Gentse Gravensteen (1951-1954) en de Antwerpse oudste stadskern met de sites 'Steen' (1952-1953), 'Besaenhuis' en voormalige Mattestraat (1955-1957) en 'Sint-Walburgiskerk' (1957-1961). Als kind van de Gentse historische school werd hij hiertoe aangespoord door Jan Dhondt, om zo een aantal historische problemen langs archeologische weg trachten te verduidelijken.

In 1951 volgde hij de historicus Henri Nowé op als conservator van het Museum voor Sierkunst in Gent en ontwikkelde kort erop een eigen koers. Zo ging Van de Walle moderne kunstambachten, meubels en interieurkunst in het museum presenteren en werd hij een geëngageerd promotor van 'moderne' meubelen van Belgische makelij. Tussen 1955 en 1957 organiseerde hij driemaal een '*Nationaal Salon voor Modern Sociaal Meubel*' als antwoord op de industriële kitsch van die dagen.

Adelbert Van de Walle was emeritus professor in de kunstgeschiedenis aan de Universiteit Gent.

Hij publiceerde over de archeologische opgravingen die hij deed maar was ook auteur of redacteur van werken over bouwgeschiedenis, monumentale en decoratieve kunsten en meer. In boekvorm verschenen van hem als auteur '*Het bouwbedrijf in de Lage Landen tijdens de middeleeuwen*' (Antwerpen, 1959) en als redacteur '*De gotiek in België: architectuur, monumentale kunst*' (Brussel, 1972). In 2001 publiceerde hij nog omtrent het troetelkind van zijn laatste levensjaren, de gotische 'Chest of Oxford', alias van Kortrijk, een diplomatieke koffer uit 1302.

Dat hij zijn Antwerps 'kind' niet vergat, er zelfs een opperbeste toekomst voor wenste, bewijst zijn in 2002 gehouden pleidooi bij de viering van 50 jaar stadsarcheologie in Antwerpen. Hij sprak toen de wenselijkheid

uit om Antwerpens oudste stadskern een archeologische bescherming als monument te geven. Iets wat inmiddels na hem, in stilte door velen ook wordt gehoopt.

WIM STRECKER

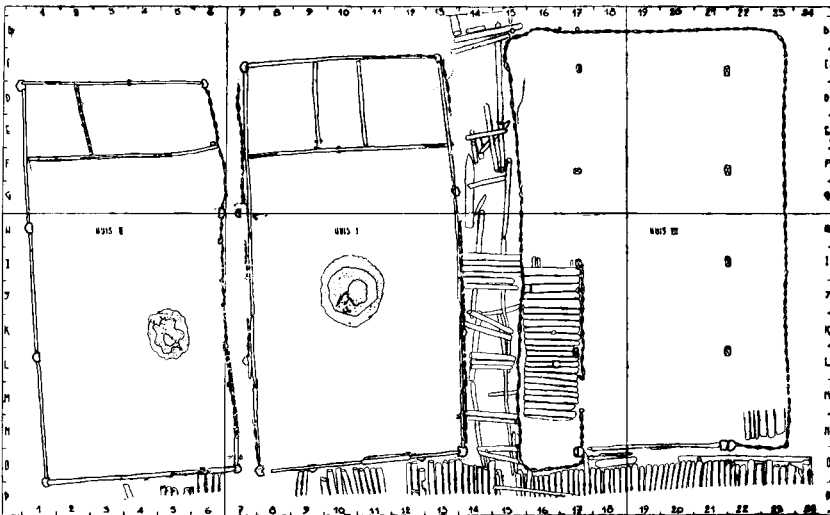
Omtrent Antwerpen publiceerde Van de Walle:

A. Van de Walle, 'De archeologische opgravingen in het oud stadscentrum te Antwerpen', in: 'Antwerpen. Tijdschrift der stad Antwerpen', 6 (1960), 2, p. 48-61.

A.L.J. Van de Walle, 'Excavations in the ancient centre of Antwerp', in: 'Medieval Archaeology', 5 (1961), p. 123-136.

A.L.J. Van de Walle, 'Het bodemonderzoek in het centrum van de stad Antwerpen', in: 'Rotterdam Papers, a contribution to medieval archaeology', Rotterdam, 1968, p.169-175.

A.L.J. Van de Walle, 'Antwerpen', in: 'Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. I, 3', Berlin-New York, 1972, p. 362-364.

Gedeeltelijk vervulde plattegrondtekening van de huizen van het middelste woonniveau ontgraven langsheen de verdwenen Mattestraat, loco 'Besaenhuis'. Bemerkt in de eenbeukige constructies de 'achterkamers' aan de achterzijde, en de stookplaatsen in het midden van de 'voorkamers'. Het grotere gebouw rechts is driebeukig. Al deze houtconstructies dateren ca. XIde eeuw.

Illustratie uit: A. Van de Walle, 'De archeologische opgravingen in het oud stadscentrum te Antwerpen', in: 'Antwerpen. Tijdschrift der stad Antwerpen', 6 (1960), 2, p. 53.

Gewonnen - verloren

Toen eind 2003 een voorlopige bescherming werd toegekend aan Huib Hostes interessante creatie in de Antwerpse Stationsbuurt, een woon- en winkelhuis met op dat tijdstip nog intact bewaard gebleven modernistisch interieur, leek even een monument in de maak.

Voorjaar 2006 kwam de anticlimax met de te beduchten gele affiche aan de gevel: een aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning voor uitbreiding van het hotel Hyllit. Vijf aaneensluitende panden zouden worden gesloopt, inclusief dat van Hoste. Dat kon omdat de beschermingsprocedure in 2004 was stopgezet nadat bleek dat het hele waardevolle interieur was vernield. In het beste geval gaat façadisme hier een pleister op de wonde betekenen, net of de structuur en indeling van dit gebouw kunnen losgekoppeld worden van de gevel.

Het is pijnlijk om vast te stellen dat tal van personen, en niet van de minsten, met inzicht en kennis het dossier voor de bescherming tevergeefs herhaaldelijk hebben trachten te verdedigen. Kan men nog hopen op niet-sloop en herstel van het interieur? Wie (her)neemt dit initiatief?

WIM STRECKER

Gevelwand Quellinstraat, de nrs 3-5-7-9-11 worden gesloopt. Het nr. 11, met de gebogen erker, is een ontwerp van Huib Hoste. - (Foto: Wim Strecker)

Vrijlegging van een poortje

In het vorige Infoblad (2006/2, p. 9-11) is al melding gemaakt van de gefaseerde herontdekking van een laat-18de-eeuwse ingangsomlijsting in arduin, met bovenlicht, uitgevoerd in versierd smeedijzer met nog bewaard oorspronkelijk glas.

Het bevindt zich in de gevel van een huis in de Gratiekapelstraat (nummer 24). Zoals toen aangekondigd, is de afgelopen weken werk gemaakt van de omzichtige vrijlegging, die in de nabije toekomst voltooid zal worden. Wat al bij eerdere steekproeven werd vastgesteld, kon nu ook gaandeweg bevestigd worden. De hele constructie was weliswaar in situ bewaard, maar de verbouwing uit 1949 die alles aan het oog had onttrokken, had veel schade toegebracht. Die ingreep had niet alleen de bedoeling om de afmetingen van de ingang drastisch te verkleinen tot het formaat van de nieuwe deur, maar beoogde ook de verfraaiing en modernisering van de façade zelf. Daartoe moest een egaal muurvlak gecreëerd worden, waarop de huidige afwerkingslaag, op de bouwplannen van toen "simelie" genoemd, makkelijk kon aangebracht worden. Aangezien flink wat onderdelen van het arduinen poortje uit dat muurvlak naar voren staken, zoals de festoenen, maar ook de buitenste zone van het lijstwerk, heeft de toenmalige opdrachtgever ze simpelweg laten weggappen. Ook de forse dorpel boven het linteel van het bovenlicht is bij die gelegenheid weggebroken.

Het vrijleggen ging dan ook gepaard met dubbele gevoelens. Enerzijds tandengeknars bij dit onbegrijpelijke maar met de nodige bouwvergunning toegestane vandalisme uit 1949, anderzijds bewondering voor het weergaloze vakmanschap waarmee anonieme beeldhouwers naar schatting rond 1770 deze ornamenten hebben gesculpteerd. Zelfs beschadigd blijft de omlijsting mede daardoor esthetisch erg te appreciëren. Appreciëren konden we ook het herbruik van tal van weggekapte fragmenten als vulling in het metsel- en betonwerk dat rond de omlijsting is aangebracht. Tal van brokstukken werden de laatste weken zo omzichtig mogelijk verwijderd. Mogelijk kunnen ze later geïntegreerd worden bij de conservatie en restauratie van het geheel. Bij de vrijlegging van het bovenlicht bleek ten overvloede hoe dun en fragiel oud glas wel is: zelfs met veel geduld en zachte hand kon hier en daar verdere breukschade niet vermeden worden. Ook bleek al snel dat het linteel boven het bo-

venlicht gebarsten was, vermoedelijk door het wegbreken van de forse bovendorpel in 1949. Inmiddels is deze barst door een gespecialiseerde firma verankerd, waarna de vrijlegging kon voortgezet worden.

Gedurende heel de operatie werden de werkzaamheden gecontroleerd met het beschikbare documentatiemateriaal: enkele archieffoto's uit de collecties van het Stadsarchief en van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, en een opmetingstekening van architect Paul Smekens, gepubliceerd in *Oude poortjes in Antwerpen* (1951). De foto's zetten nog eens pijnlijk in de verf dat de ingangsomlijsting in werkelijk perfecte staat verkeerde voor de ingreep uit 1949. De tekening van Smekens bood door de aanduiding van afmetingen beslist enige hulp, al zijn enkele ornamenten minder accuraat weergegeven. De dagkanten van de omlijsting werden om praktische redenen nog niet verder vrijgelegd. Of er bijvoorbeeld merktekens aangebracht zijn, valt dus nog af te wachten. Alleszins hebben enkele steenkappers uit de 20ste eeuw hun merktekens nagelaten. Het laatste woord is echter aan de restauratie en conservatie, die aansluitend op de bouwhistorisch verantwoorde verbouwing van de benedenverdieping zal plaatsvinden. Wordt vervolgd en gerapporteerd in een volgend Infoblad.

STEFAN GRIETEN

Gedeeltelijk vrijgelegd bovenlicht, met barst in het linteel. - (Foto's: Wim Strecker)

De rechterzone van de ingangsomlijsting, met rechts ervan de bewaarde raamomlijsting.

Verantwoordelijke uitgever:
Marc Hendrickx, Kipdorp 37/21, 2000 Antwerpen